

Uspon i pad autopojetičnog sustava u romanu *The Carhullan Army* Sare Hall*

Uspon klimatske apokaliptične fikcije

Postapokaliptični distopijski roman *The Carhullan Army* objavljen je 2007. godine u Engleskoj, prije pokreta #MeToo, a opisi stanja krize što ih donosi prethode Brexitu, Trumpovu predsjedništvu i pandemiji bolesti COVID-19. Nakon globalne pandemije 2020. godine, koja je izazvala političke, ekonomske i društvene potrese, bilo je jasno da se ljudi suočavaju s ekološkim i ekonomskim izazovima. Međutim, raznoliki diskursi, dojmovi i iskustva, koji se osobito detaljno i intenzivno mogu promatrati tijekom razdoblja krize, nisu sasvim novi fenomeni, odnosno fenomeni koje je izazvala pandemija, što pokazuje i roman Sare Hall. Javni diskurs prethodna je dva desetljeća već bio oblikovan raznim oblicima eshatoloških narativa. Fokus je uvijek na “sučeljavanjima oko budućih opasnosti koje naizgled ili uistinu proizlaze iz nuspjava trenutanih metoda proizvodnje, potrošnje i donošenja odluka” (Keller 2013: 269). Diskurs o klimatskoj politici već je dugo predmet rasprave u europskoj književnosti, a posljednjih se godina sve više govori o rizicima i ograničenosti prirodnih resursa i rezervi. To pokazuje i apokaliptični roman *The Carhullan Army*, koji upozorava na to da su nužne promjene na globalnoj razini. Izraz “klimatska apokalipsa” sinonim je za prekretnicu, prekid u povijesti, propadanje, uništenje, krizu, poremećaj, teror, užas ili kolaps. Moderne oblike apokaliptičizma karakterizira trostupanjski proces: kriza, prosudba i preobraćenje (Nagel 2021: 36). Navedeno se može povezati s uporabom riječi “kriza” koja se u svakodnevnom govoru tumači kao sveprisutan fenomen i obično predstavlja fazu bolje ili gore situacije u vremenima neizvjesnosti, poteškoća ili napetosti. Može predstavljati razne kolektivne i subjektivne poroznosti u javnim i privatnim prostorima.

Danas je riječ kriza vjerojatno jedna od najčešće upotrebljivanih riječi u svakodnevnom životu. Njome se opisuju osobne ili privatne situacije, ali još češće

* Rad je nastao u sklopu uspostavnog istraživačkog projekta koji financira Hrvatska zaklada za znanost. Svi navedeni citati, izvorno na engleskom i njemačkom jeziku, slobodan su prijevod autorica rada.

situacije s potencijalno negativnim posljedicama u kojima se nalazi društvo u cjelini, ali i sustavi unutar njega. Neke su krize globalne, dok su druge ograničene na regije ili pojedine države. Manjak vremena i nesigurnost dvije su zajedničke karakteristike svih kriza, a treća je nedostatak ili neadekvatnost resursa potrebnih za odgovor na krizu. Naglašava se da je koncept krize dijalektičan i ambivalentan te da su krize istovremeno prijetnja i prilika, uništenje i obnova (Kešetović i Toth 2012: 13). Etimološki, imenica *kriza* potječe iz grčkog jezika. Imenica *krísis*, izvedena iz glagola *krínein*, isprva je značila prosudbu ili odluku. Riječ *kritikós* također je izvedena iz glagola i odnosi se na osobu koja nešto prosuđuje ili na kritičara, dok se *kritiké* odnosi na kritiku u smislu prosudbe. Dakle, postoji etimološka veza između krize i kritike, što dokazuju mnogi pisci koji se u svojoj fikciji bave klimatskim promjenama te ističu neravnotežu između globalnog zagrijavanja i obveze da se djeluje i čovječanstvu ponudi “medij za objašnjavanje, predviđanje, preklinjanje i žaljenje” (Trexler 2015: 9), kao što to, primjerice, čine Margaret Atwood, James Graham Ballard, Octavia E. Butler, Doris Lessing, Jeanette Winterson, Kim Stanley Robinson, Liz Jensen, Maggie Gee, Barbara Kingsolver, Marcel Theroux, Ilija Trojanow, Ian McEwan, Paolo Bacigalupi, T. C. Boyle, David Mitchell, Amitav Ghosh, Saci Lloyd, Nathaniel Rich i Adam Nevill. Mladi su se autori posebno posvetili prikazu klimatskih promjena i distopijskih svjetova. Dotiču se “pitanja ljudske odgovornosti za uništenje Zemlje i potiču čitatelja da se zapita o vlastitom mjestu u životu dok čita o zamišljenoj i stvarnoj borbi za preživljavanje protagonista u negostoljubivim uvjetima njihova svijeta” (Kübra 2021: x). Takva je i stvarnost romana Sare Hall u kojem je kriza elastičan koncept koji istovremeno predstavlja kolektivni i subjektivni raspad.

Kao angažirana naracija krize, distopijska se fikcija na diferenciraniji način bavi društveno relevantnim temama povezujući iskustva krize s konkretnim likovima koji djeluju u fikcionalnoj stvarnosti. Iako distopije nisu točan prikaz stvarnosti i pokazuju aspekte procesa otuđenja, one čitateljima nisu potpuno strane ili nerealne zbog neprestanih globalnih promjena. Međutim, što više svijet literarnog konstrukta odstupa od stvarnog, odnosno što je veći efekt otuđenja, to je vjerojatnije da će doći do promjene perspektive ili novog, kritičkog pogleda na životnu stvarnost, što također ističe Booker: “Glavna je tehnika distopijske fikcije defamilijariziranje: usredotočivši se u svojim kritikama društva na prostorno ili vremenski udaljena okruženja, distopijske fikcije pružaju nove perspektive na problematične društvene i političke prakse koje bi inače mogle biti uzete zdravo za gotovo ili smatrane prirodnim i neizbježnim” (Booker 1994: 19). Hall taj cilj postiže preuveličavanjem propadanja živog sustava, društvenih odnosa i ljudskih postignuća kao što su sloboda, jednakost, demokracija te druga prava i standardi. To propadanje i krhkost organizacije i strukture sustava prvenstveno su posljedica sustavu immanentnih uzroka. Društvo se ne razlikuje samo izvana, razdvajanjem i konstituiranjem vlastitog prostora, već i iznutra, strogim kontroliranjem i nadgledanjem svojih mehanizama. Uzimajući u obzir razradu teorije društvenih sustava i auto-

pojeze, cilj je ovog rada ispitati kako autopojetični sustav u romanu S. Hall organizira vlastite unutarnje strukture nakon ekološke katastrofe i kako se unatoč tomu urušava.

Teorija sustava odavno se primjenjuje u mnogim područjima, uključujući prirodne i društvene znanosti, a primjenjiva je i na humanističke znanosti – posebice na književne studije – pri čemu nudi okvir za razumijevanje strukturalnih komponenti društva kao konstruiranog, fiktivnog sustava. Koncept autopojeze prvi su predstavili čileanski biolozi Humberto Maturana i Francisco Varela kad su istraživali kako se živi (biološki) sustavi razlikuju od neživih (tehničkih) sustava. Varela objašnjava: “Autopojetična organizacija definira se kao jedinstvo koje čini mreža produkcija komponenti koje (I) sudjeluju rekurzivno u istoj mreži produkcije komponenti koja je proizvela te komponente i (II) ostvaruju mrežu produkcija kao jedinstvo u prostoru u kojem te komponente postoje” (Varela *et al.* 1974: 188). Autopojeza je ključni pojam u sociološkoj teoriji sustava Niklasa Luhmanna koji je taj koncept usvojio početkom 1980-ih i primijenio ga u razmatranju društvenih sustava (Luhmann 1982: 366). Njegova je središnja teza da su dinamično djelovanje i otvorenost prema okolini osnovni uvjeti društvenih sustava, a to čine komunikacijom. Prema Jürgenju Habermasu i Niklasu Luhmannu, *koinonia politike* ili *societas civilis* – u aristotelovskoj tradiciji definirano kao društvo – promatra se kao društveni sustav (Habermas i Luhmann 1971: 7). Luhmann definira društveni sustav kao komunikacijski sustav koji sam sebe stvara u stalnom, autokatalitičkom procesu, stoga društvene sustave opisuje i kao autopojetične sustave. Cilj je živog autopojetičnog sustava održati se kao sustav. Živi sustavi, poput urbanog sustava u romanu S. Hall, nastaju i održavaju se stvarajući i uspostavljajući svoj unutarnji poredak u izolaciji od okoline sustava. To cjeloživotno samostvaranje ili održavanje sustava znači da je stalan razvoj neophodan. Njezin roman također pokazuje da može doći do poremećaja i strukturnih promjena u naizgled organiziranom sustavu. U radu se istražuje kako se dominantni sustav bori i ne uspijeva održati, dopuštajući tako pojavu vanjskog, autonomnog i operativno zatvorenog autopojetičnog sustava, odnosno sustava koji dominantni sustav smatra nepoželjnim. Također se bavi analizom specifičnih elemenata gradskog života koji su prikazani kao neuspješni te kako ti elementi doprinose općem osjećaju krize.

Od ekološke krize do autoritarne kontrole: distopijski sustav u romanu *The Carhullan Army*

Sarah Hall rođena je 1974. godine u okrugu Cumbria, gdje je i smještena radnja njezina distopijskog romana *The Carhullan Army* (2007) u kojem opisuje futurističku Englesku opustošenu klimatskim promjenama, ekološkom katastrofom i iscrpljivanjem resursa, što doprinosi kolapsu društva i usponu autoritarnog režima. Roman se prvenstveno bavi Carhullanom, zabačenom zajednicom u plani-

nama Cumbrije u sjevernoj Engleskoj prema kojoj se mlada pripovjedačica, koja sebe naziva Sestrom, otisne kad joj život u njezinu rodnom gradu Rithu postane nepodnošljiv. Ondje se pridružuje skupini odmetnica koje vode farmu u udaljenim brdima Cumbrije. Roman istražuje višestruke aspekte krize, koji nisu samo odraz društvenog i individualnog sloma, već i katalizator za moguću transformaciju. Iako točan trenutak katastrofe nije primarni fokus radnje, njezini sveprisutni učinci prikazani su Sestrinim opažanjima, posebno o izmijenjenim vremenskim uvjetima i ekološkom propadanju. Hall se koristi živopisnim slikama kako bi prikazala klimatske promjene koje mijenjaju prirodu. Primjerice, Sestra opisuje kako su se promijenila godišnja doba, pri čemu “ljetna vlaga [...] potiskuje hladnija razdoblja u sve manji dio kalendara” (Hall 2017: 5), a kiša je nestabilna i nasilna, gotovo kao da je ranjena (*ibid.*). Ti personificirani opisi vremenskih pojava sugeriraju nepovezanost između ljudi i okoliša i ističu da je ljudska aktivnost nepovratno poremetila prirodni svijet. Odsutnost snijega i smog od “izgaranja nafte i katranskog pijeska” (*ibid.*), zrak koji je zagađen toliko da zagušuje nebo do “sive boje bitumena” (Hall 2017: 8) i koji je ispunjen “mirisom rafinerija i postrojenja za gorivo” (Hall 2017: 5) dočaravaju svijet u kojem industrijski otpad guši atmosferu. Taj ekološki poremećaj priziva dubok osjećaj nostalgije za prošlošću u kojoj je odnos s prirodom bio uravnoteženiji. Sestra o tome razmišlja kad zamijeti da je “hladnoća podsjeća na [njezino] djetinjstvo. Tad je vrijeme bilo jasnije, odvojeno” (Hall 2017: 5). Tako Hall prikazuje čežnju za svijetom prije katastrofe, kad su prirodni ciklusi bili predvidljiviji i harmoničniji. Kako sugerira Emilie Walezak, radikalne klimatske promjene, posebno ona povezana s kišom kao “stereotipnim obilježjem britanskog nacionalnog identiteta”, ukazuju na “uništenje poznatog nacionalnog identiteta iz bliske prošlosti” (Walezak 2018: 2–3). Usto, te velike i nagle promjene neizbježno potiču na razmišljanje o budućim scenarijima. Iain Robinson piše:

The Carhullan Army može se smatrati okušajem zamišljanja moguće i uvjerljive budućnosti u kontekstu povijesnih okolnosti u kojima autorica piše. U budućem društvu koje prikazuje Hall može se identificirati amplifikacija suvremene Britanije, distopijska slika onoga što bi ona mogla postati, oslabljena ekonomskim kolapsom, u ratu za resurse i uvodeći sve drastičniju legislativu za kontrolu nad pogoršanom domaćom sigurnosnom situacijom, a sve to na pozadini sve većeg globalnog zagrijavanja i porasta razine mora. (Robinson 2013: 197)

To dokazuje da kriza nije ni izolirana ni nerealna pojava, već da prodiše u svaki aspekt ljudskog života, što otvara mogućnost da se roman čita kao upozorenje da klimatske promjene ne utječu samo na okoliš, već i na čovječanstvo.

Poplave su još jedno obilježje propadanja okoliša te imaju ključnu ulogu u oslikavanju propadanja društva. Sestrin opis rijeke Eden koja je smeđa i nabujala te teče zastrašujućom brzinom (Hall 2017: 10) oslikava nekontroliranu moć prirode. Rijeka je probila brane (*ibid.*) i poplavila okolna područja, oštetivši i infrastruk-

turu i privatnu imovinu. Uništenje javnih prometnica, koje su opisane kao “uleg-nute i propale” (Hall 2017: 9) zbog zapuštenosti i oštećenja od vode, ukazuje na to da je ekološka kriza dovela do urbane dekadencije. Čak ni privatni prostori nisu imuni, kuće su napuštene i zarasle: “U vrtovima praznih kuća kotači su obrasli travom” (Hall 2017: 20), motori su zahrđali i u njima se gnijezde štakori. Ti opisi urbane i ruralne dekadencije ističu opasnost od disocijacije ljudi i okoliša i ukazuju na neizbježnu isprepletenost privatnih i javnih kriza. Štoviše, poplavne vode imaju simboličko značenje, ukazujući na to da uništenje okoliša izravno vodi do kolapsa društva, i u smislu propadanja imovine i u smislu propadanja poljoprivrede, pri čemu je poljoprivreda prikazana kao “umiruća industrija” (Hall 2017: 52). Prikazima nekad plodnog tla koje propada zbog poplava i neobrađivanja Hall ukazuje na šire posljedice industrijske eksploatacije i ekološkog zanemarivanja. Zagađen zrak, sad ispunjen “petrokemijskim emisijama” (Hall 2017: 65) i “smra-dom neodvezenog smeća” (*ibid.*), toksična je posljedica toga što je društvo prioritet dalo industrijskom napretku umjesto ekološkoj održivosti. Ekološki kolaps u romanu čvrsto je isprepleten s iscrpljivanjem energije i resursa. Sela pogođena nestašicom goriva ostaju napuštena: “Nakon nestašice goriva sela su prepuštena sama sebi i polako su se morala isprazniti prije nego što su konačno naredili evakuaciju” (Hall 2017: 22). Taj detalj naglašava kako nestašica resursa destabilizira populaciju, stvarajući distopijsku atmosferu u kojoj je budućnost sumorna.

Krah zdravstvenog sustava, među ostalim i zbog novih virusa koji uzrokuju neizlječive bolesti, dodatno naglašava krhkost društva: “Zdravstveni se sustav raspao. Epidemije su zahvatile četvrti u svakom gradu. Bilo je novih virusa koji su bili preagresivni za liječenje” (Hall 2017: 37). Taj citat sugerira da ekološki kolaps ostavlja izravne posljedice na ljudsko zdravlje i društvenu stabilnost. Budući da resursi postaju rijetki, a društvo se raspada, ljudi su prepušteni sami sebi i često se okreću očajničkim i destruktivnim načinima suočavanja s krizom. Sestra opisuje da se “život promijenio u svakom pogledu i bilo je teško prilagoditi se” (Hall 2017: 30). Dok se stanovništvo suočava s propašću, nestašicom hrane i općim beznadom, ljudi se okreću svim raspoloživim sredstvima kako bi zatrli očaj: “svaki dostupni i jeftini narkotik koji bi učinio da problemi nestanu, a ljudi zaborave što su nekad imali lako se prodavao” (*ibid.*). U najsiriromašnijim područjima droga razara zdrav-lje ljudi koji trguju svojim tijelima i pate od bolesti poput sifilisa ili tumora uzrokovanih njezinom dugotrajnom uporabom. Ta erozija fizičkog blagostanja odražava psihološki danak kolapsa – predoziranje i samoubojstvo su u porastu jer ljudi više nemaju nade. Sestra razmišlja o kolektivnom očaju, napominjući kako “ovo nije Engleska [...] ovo je neka košmarna verzija” (*ibid.*) njihovih prošlih života. Opisima vremenskih promjena, urbanog propadanja, kao i urušavanja poljoprivrede i zdravstva *The Carhullan Army* oslikava svijet u kojem je ljudska aktivnost nepovratno uništila okoliš, što je rezultiralo distopijskom budućnošću u kojoj je opstanak neizvjestan.

Distopijsku atmosferu romana pojačavaju i opisi raspada Engleske na fragmentirane regije. Glavni grad London izgubio je svoju važnost, kako primjećuje lik iz romana Jackie Nixon: “London je gotov. Nismo više nacija koja smo bili. [...] nema središnjeg zapovjedništva. Ponovo smo zemlja lokalnih režima” (Hall 2017: 104). To fragmentiranje, kao izravna posljedica ekološke katastrofe, pogoršava dotadašnje društvene i političke odnose i dovodi do napetosti, osjećaja beznađa i propasti. Ekološka kriza ne samo da uništava prirodu i urbana područja već služi i kao opravdanje za preuzimanje kontrole opresivnog autoritarnog režima. Promjene su se dogodile “brzo i nemilosrdno, nestašice i poskupljenja, a ubrzo potom i zabrane” (Hall 2017: 20), ne ostavljajući ljudima vremena i prostora da ispravno reagiraju. Desetogodišnji plan oporavka koji je nametnula vlada predviđa stroge propise i kontrolu nad životima građana, od raspodjele poslova do prisilne kontracepcije i ograničenja reprodukcije. Takva autoritarna vladavina guši slobodu mišljenja jer se na sve oblike neslaganja odgovara nasiljem. Vlada iskorištava krizu kako bi opravdala svoje sve ekstremnije poteze u vremenima “kad je došlo do pada tržišta, kad su poduzeća počela propadati, a radna mjesta bila izgubljena” (Hall 2017: 25), kako prepričava Sestra opisujući kako je u zemlji nastao kaos. Vladin odgovor, točnije desetogodišnji plan oporavka, više je “sredstvo za držanje ljudi pod kontrolom” (*ibid.*) nego što je legitimno rješenje krize. Bilo kakav javni otpor njezinim mjerama, kao kad Sestrin muž Andrew baca kamenje tijekom prosvjeda protiv ukidanja izbora, dočekuje se brutalnom primjenom sile: “Nadzornici su pravim mecima pucali u gomilu. Petero ljudi je poginulo. Isto se dogodilo i u drugim gradovima. Nitko nije imao šanse” (Hall 2017: 26). Osnivanje vojne policije, poznate kao Vlast, dodatno učvršćuje kontrolu režima. Obični građani svjedoče gubitku svojih prava “ukidanjem svih sloboda koje [su] poznavali [...] i ništa se nije moglo učiniti da se to zaustavi” (Hall 2017: 26). Hall također prikazuje individualne posljedice te represije putem programa prisilne kontracepcije. Sestra, kao i mnoge druge žene, prisiljena je otići u kliniku radi ugradnje intrauterinskog uloška, državne mjere koja se može promatrati kao dokaz kontrole režima nad tijelima žena. Osim što su prisiljene podvrgnuti se tom postupku, žene su podložne nasumičnim provjerama Vlasti, ponekad i u stražnjem dijelu policijskih vozila. Sve to potvrđuje da ekološka kriza ne dovodi samo do degradacije okoliša i ekonomije, već i ubrzava uspon nemilosrdne autoritarne države koja dokida čak i reproducijska prava.

Vladine opresivne mjere, kao što su prisilni rad, deportacije i brutalnost policije, ukazuju na stanje očaja u društvu koje ne uspijeva zadržati nikakav vid kontrole u sveopćem kolapsu. Na primjer, kako se Sestra prisjeća: “Godinama nisam izašla iz Ritha. Nijedan civil nije imao tu mogućnost osim ako ga nisu prevozili u zatvor. Zone nisu dopuštale prijelaz. Izvorni registar vezao je ljude za njihova područja u vrijeme kolapsa” (Hall 2017: 9). To ograničavanje kretanja svjedoči o ekstremnim mjerama države kojima regulira ponašanje svojih građana. Slično tomu, raspoređivanje na prisilni rad odraz je vladine kontrole nad gospodar-

skom aktivnošću, kao što se vidi na primjeru dodjele poslova za Sestru i Andrewa: “Dobili smo radne papire i namještenje, on u rafineriji, ja u Centru za novo gorivo. Izvukli smo iz toga najbolje što smo mogli” (Hall 2017: 27). Takve politike rada, iako isticane kao nužne za nacionalni oporavak, služe kao sredstvo državne kontrole u društvu koje propada. Prikaz agresivnih autoritarnih mjera u romanu može se promatrati kao kritika lakoće s kojom vlada iskorištava krizu za oduzimanje osobnih sloboda i građanskih prava, osobito uspostavom vojnih policijskih snaga: “To nije bilo britanski. Vlast je predstavljala uvredu za javna prava građana” (Hall 2017: 26). Navedeno se može tumačiti kao kritika vladina odgovora na krizu koji može potkopati same vrijednosti koje želi zaštititi. Novi društveni poredak ili novi urbani sustav u *The Carhullan Army* može se promatrati kao autopojetični sustav s obzirom na to da pokušava održati svoje postojanje reguliranjem svojih unutarnjih struktura. To se ogleda u strogoj kontroli i praćenju kojima vlast podvrgava građane. Na primjer, vladina kontrola nad kretanjem, resursima i komunikacijom ključna je za održavanje autopojetičnog sustava, što je vidljivo iz Sestrina iskaza da su “radijski i televizijski prijenosi u određeno vrijeme bili cenzurirani. Nije bilo provjere kako struktura vlasti sad stvarno izgleda, je li neprobojna ili je posve nestala” (Hall 2017: 38–39).

Taj prekid komunikacije odražava izoliranost vlade, koja postaje sve zatvorenija i nesposobna odgovoriti na potrebe svojih građana. Cilj je tih mehanizama stvoriti osjećaj stabilnosti i reda pred vanjskim prijetnjama, što se u romanu prvenstveno prikazuje kroz ekološku krizu. Kako se energetska kriza pogoršava, vladina kontrola nad resursima postaje još jedna manifestacija autopojetičnog sustava. Sestra smatra da su “Centar za novo gorivo i Uncon zajedno jedva mogli opskrbiti električnu mrežu, a kamoli transport širokih razmjera. Obični ljudi i dalje su bili zakinuti” (Hall 2017: 20). Ta zakinutost svjedoči o neuspjehu vlade da zadovolji osnovne potrebe te ukazuje na to da njezina čvrsta kontrola nad resursima samo doprinosi raspadu društva, jer favorizira samo one koji su na vlasti. Prema Luhmannovoj teoriji, društveni sustavi ovise o dinamičnim operacijama i komunikaciji kako bi se održali. U romanu prekid komunikacije između vlasti i naroda, kao i unutar same vlasti, signalizira neuspjeh autopojetičnog procesa. Sustav postaje sve zatvoreniji i izoliraniji te gubi sposobnost odgovoriti na potrebe i zahtjeve svojih sastavnica, što dovodi do gubitka legitimiteta i konačnog kolapsa.

Kriza je i destruktivna i transformativna sila koja vodi narativ prema viziji otpora i mogućnosti obnove. To se može oprijemiti osobnom krizom koja pogađa glavnu protagonisticu Sestru, koja odbacuje opresivni režim i bježi kako bi se pridružila zajednici Carhullan – skupini žena koje žive autonomno u udaljenim planinama Cumbrije. Sestrino putovanje odražava krizu identiteta dok se suočava s gubitkom osobne slobode i potrebom da ponovno uspostavi svoju autonomiju u svijetu koji joj je neprestano oduzima. Njezina transformacija iz popustljive građanke u revolucionarnog borca jasna je kad na kraju romana kaže: “Bila sam dobrovoljni sudionik u opsadi Ritha i okupaciji sjedišta Vlasti. Predvodila sam

patrolu koja je bombardirala kliniku” (Hall 2017: 207). To priznanje označava njezinu potpunu predanost otporu i ističe da je osobna kriza pokretačka snaga promjene u romanu. Međutim, prije nego što se pridruži zajednici Carhullan, Sestrin odlazak obilježen je emocionalnim previranjima, što potvrđuje da javna kriza zadire u privatnu, posebice u sustav obitelji. Kako njezin odnos sa suprugom Andrewom biva hladniji, tako se sukobi između njih intenziviraju. U početku pokušavaju ostati ujedineni: “Andrew i ja smo se popeli na Beacon i držali se za ruke. To nećemo biti mi, rekli smo. Mi smo jači. Preživjet ćemo to” (Hall 2017: 30), no napetost u njihovoj okolini počinje nagrizzati njihov odnos: “Ali s vremenom sam uočila da je Andrew postao umoran i pragmatičan, sveden na osnovni mehanizam preživljavanja. Ili je možda jednostavno izgubio vjeru i energiju za otpor, shvativši koliko smo svi blizu nečeg mnogo goreg od kritične egzistencije koja nam je preostala” (*ibid.*). Rezignacija koju Andrew osjeća u opresivnim okolnostima reflektira se i u njegovu komentaru: “Možemo biti ogorčeni ili možemo samo nastaviti dalje” (Hall 2017: 31). Sukobljava se sa Sestrinim sve većim nezadovoljstvom i željom da se odupre, što u konačnici dovodi do njezine odluke da ode, ali također ukazuje da sustav uspijeva slomiti i snažne pojedince kakav je nekad bio Andrew. Sestrin unutarnji sukob potvrđen je ovakvim razmišljanjem: „Da bih došla ovamo, počinila sam neku vrstu samoubojstva. Moj je stari život završio. Sad sam ne-stvorena osoba” (Hall 2017: 94). Može se reći da to priznanje vlastite transformacije dodatno ukazuje na isprepletenost osobne i javne krize.

Budući da se dominantni sustav ne uspijeva održati, on na neki način dopušta formiranje vanjskog, autopojetičnog sustava, odnosno zajednice Carhullan. Taj sustav, kojim upravljaju isključivo žene, odbacuje autoritarnu kontrolu urbanog sustava i uspostavlja vlastite unutarnje strukture, pravila i norme. Carhullan se ograđuje od propalog urbanog sustava te funkcionira neovisno u skladu s različitim vrijednostima i prioritetima. To ograđivanje istaknuto je iskustvom koje Sestra doživljava nakon dolaska u Carhullan: “Nije bilo vanjskog sustava podrške. Carhullan je srušio sve mostove onog dana kad se žene nisu pojavile na Građanskoj reorganizaciji. Bile su na crnoj listi ilegalaca” (Hall 2017: 103). Ovdje je istaknuto namjerno odvajanje Carhullana od urbanog sustava, što ga čini nepoželjnim, ali autonomnim entitetom koji se smatra nezakonitim. Unutar Carhullana žene organiziraju svoju zajednicu u demokratskom, participativnom procesu, za razliku od autoritarnog i opresivnog sustava od kojeg su pobjegle. Na sastancima su “žene jedna za drugom iznosile ideju ili problem, a zatim je dolazilo do odbijanja prijedloga ili dogovora. Povremeno bi se nešto moglo staviti na glasovanje” (Hall 2017: 110). Taj sustav predstavlja autonomnu zajednicu i njezinu operativnu zatvorenost od vanjskog svijeta s obzirom na to da žene same upravljaju njome kroz unutarnje strukture, a ne slijedeći pravila koja nameće država. Osnivanje Carhullana može se promatrati kao izravan odgovor na neuspjehe dominantnog sustava. Kao što kaže Jackie, vođa zajednice: “Žene su tamo tretirane kao pičke... Pedeset posto svjetske ženske populacije bilo je silovano, fanatici su ostatak držali

zavijenim u crno” (Hall 2017: 115). Taj citat naglašava da Carhullan nastaje kao oblik odbacivanja opresivne rodne dinamike i autoritarne kontrole dominantne u urbanom sustavu, nudeći alternativu u kojoj žene mogu uspostaviti kontrolu nad svojim životima. Žene Carhullana sebe doživljavaju slobodnima od propalih društvenih i ekonomskih struktura grada, ili kako izjavljuje Jackie: “Svi su zaposleni. Nitko nije prisiljen klečati u zasebnoj crkvi. Nitko se ne drži pod bajunetom. Množimo se. Mi smo slobodne” (Hall 2017: 116). Može se reći da zajednica Carhullan postaje svojevrsna rekonfiguracija društvenog poretka suočenog s kolapsom i da djeluje u skladu s vlastitim vrijednostima autonomije, solidarnosti i jednakosti, za razliku od surovih hijerarhijskih struktura urbanog sustava. To formiranje zatvorenog, samoodrživog sustava dokazuje da autopojetični sustavi poput Carhullana proizlaze iz neuspjeha dominantnih društvenih struktura.

Budući da je zajednica Carhullan izgrađena kao autopojetični sustav, suočava se s unutarnjim napetostima i proturječnostima koje prijete njezinoj održivosti, što dovodi do njezina kolapsa. Unatoč početnim uspjesima te samoodržive zajednice, Carhullan potresaju neriješeni sukobi i hijerarhijske strukture koje su odraz sustava od kojeg su žene nastojale pobjeći. To se može promatrati, kako navodi Emilie Walezak, kao “sukob između Sestrinih utopijskih očekivanja i stvarnosti komune” (Walezak 2018: 7). Primjerice, dok Carhullan promiče demokratsko odlučivanje, vođa zajednice djeluje gotovo autoritarno. Njezina dominacija u procesima donošenja odluka postaje očigledna, jer je “imala gotovo predsjedničko pravo komentirati, odobriti ili staviti veto... Bilo je dovoljno da samo lagano kimne da bi žalba bila usvojena” (Hall 2017: 110). Ta centralizacija moći proturječi egalitarističkim vrijednostima koje su žene prihvatile, sugerirajući da čak i unutar alternativnog autopojetičnog sustava dinamika moći ostaje značajno pitanje. Štoviše, pojavljuju se i neriješene ideološke i društvene napetosti, posebice oko pitanja uključenosti i roda. Isključivanje muškaraca iz Carhullana namjerni je pokušaj održavanja zajednice odvojenom, ali uzrokuje i paradoks: odbacujući patrijarhalne opresije urbanog sustava, Carhullan nenamjerno replicira prakse isključivanja. Dječaci rođeni u zajednici bivaju izbačeni iz nje kad uđu u pubertet isključivo zbog svog spola (Hall 2017: 111), što naglašava isključivost Carhullanove vizije solidarnostiimplikacijom da su svi muškarci zli.

Umjesto da se suoči s rodnim normama, Carhullan se izolira i njeguje isključivost, nagovješćujući unutarnje proturječnosti koje destabiliziraju njegove utopijske ambicije.¹ Iako isprva funkcionira kao neovisan sustav, polako počinje presli-

¹ S druge strane, Kübra Baysal u članku “Dystopias of Tyranny and Misogyny: The Handmaid’s Tale and The Carhullan Army” razmatra problem patrijarhalne opresije žena u distopijskim društvima analizirajući *The Carhullan Army* kroz prizmu feminističkih i ekofeminističkih teorija. Joe P. L. Davidson u radu “Retrotopian feminism: the feminist 1970s, the literary utopia and Sarah Hall’s *The Carhullan Army*” tvrdi da je ženska zajednica u romanu *hommage* feminističkom pokretu 1970-ih.

kavati autoritarnost, isključivost i unutarnje lomove koji karakteriziraju opresivni urbani režim od kojeg je zajednica nastojala pobjeći. To ukazuje na krhkost autopojetičnih sustava, pa i onih koji su formirani kao alternativa postojećim, dominantnim strukturama. Može se zaključiti da Sarah Hall u romanu *The Carhullan Army* ukazuje na krhkost društva kao sustava koji se suočava s nedaćama i krizama. Kako se englesko društvo suočava s ekološkim kolapsom, ono se gotovo trenutno transformira u distopijsko, jer oni na vlasti nameću autoritarnu kontrolu i ograničavaju slobode građana. *The Carhullan Army* postavlja važna pitanja o autonomiji, jednakosti, slobodi i kontroli u distopijskom društvu i dovodi u pitanje ideju da je formiranje alternativnog autopojetičnog društva nužno. Iako je zajednica Carhullan reakcija na neuspjeh dominantnog urbanog sustava, njezin konačni kolaps pokazuje krhku prirodu obaju autopojetičnih sustava. Robinson izražava sličan stav tvrdeći da su distopije reakcija na modernost dvadesetog stoljeća (Robinson 2013: 198). Roman naposljetku naglašava korelaciju okoliša i čovječanstva: ni jedno ne može napredovati u izolaciji, jer ljudska aktivnost izravno utječe na okoliš, a degradacija okoliša zauzvrat može dovesti do propadanja ljudskog života.

LITERATURA

- Baysal, Kübra. 2021. (ur.). *Apocalyptic Visions in the Anthropocene and the Rise of Climate Fiction*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Baysal, Kübra. 2022. Dystopias of Tyranny and Misogyny: "The Handmaid's Tale" and "The Carhullan Army". *Anaphora: Journal of Language, Literary, and Cultural Studies* 5: 214–222.
- Booker, Keith M. 1994. *The Dystopian Impulse in Modern Literature. Fiction as Social Criticism*. Westport: Greenwood Press.
- Davidson, Joe P. L. 2021. Retrotopian feminism: the feminist 1970s, the literary utopia and Sarah Hall's "The Carhullan Army". *Feminist Theory* 24 (2): 1–19.
- Habermas, Jürgen i Niklas Luhmann. 1971. *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie – Was leistet die Systemforschung?* Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hall, Sarah. 2017. *The Carhullan Army*. London: Faber & Faber.
- Keller, Reiner. 2013. Das Ende der Welt (wie wir sie kannten). Zur apokalyptischen Dimension des Klimadiskurses. U: *Untergangsszenarien. Apokalyptische Denkbilder in Literatur, Kunst und Wissenschaft*: 253–275. Ur. Lothar Bluhm et. al. Berlin: Akademie.
- Kešetović, Želimir i Ivan Toth. 2012. *Problemi kriznog menadžmenta*. Velika Gorica: Veleučilište Velika Gorica.
- Luhmann, Niklas. 1982. Autopoiesis, Handlung und kommunikative Verständigung. *Zeitschrift für Soziologie* 11, 4: 366–379.
- Nagel, Alexander-Kenneth. 2021. Vorbereitet auf den Untergang: Prepper als apokalyptische Szene?. U: *Apokalyptische Zeiten. Endzeit- und Katastrophenwissen gesellschaftlicher Zukünfte*: 27–43. Ur. Gregor J. Betz i Saša Bosančić. Weinheim: Beltz Juventa.

- Robinson, Iain. 2013. "You just know when the world is about to break apart": Utopia, Dystopia and New Global Uncertainties in Sarah Hall's *The Carhullan Army*. U: *Twenty-First Century Fiction*: 197–211. Ur. S. Adiseshiah i R. Hildyard. London: Palgrave Macmillan.
- Trexler, Adam. 2015. *Anthropocene Fictions: Novel in a Time of Climate Change*. London: University of Virginia Press.
- Varela, F. J., R. Maturana i R. B. Uribe. 1974. Autopoiesis: The Organization of Living Systems. Its Characterization and a Model. *Biosystems* 5: 187–196.
- Walezak, Emilie. 2018. Landscape and Identity: Utopian/Dystopian Cumbria in Sarah Hall's "The Carhullan Army". *Critique: Studies in Contemporary Fiction*. DOI: 10.1080/00111619.2018.1479242. Pristupljeno 14. travnja 2025.

SUMMARY

THE RISE AND FALL OF AUTOPOIETIC SYSTEMS IN SARAH HALL'S THE CARHULLAN ARMY

In 2007, contemporary British author Sarah Hall published *The Carhullan Army*, a post-apocalyptic dystopian novel illustrating the profound impact of climate change on interconnected and interdependent living systems. Utilizing core principles of Luhmann's systems theory, this paper investigates the autopoietic mechanisms within *The Carhullan Army*, detailing the self-organization and eventual collapse of internal structures following an environmental catastrophe. The analysis scrutinizes specific urban components depicted as dysfunctional and self-destructive, ultimately underscoring the intricate complexity of societal dynamics, anthropogenic transformations, and the delineation between systemic boundaries and their environments. The paper not only provides a critical examination of dystopian literature but also integrates literary analysis with transdisciplinary study of systems to offer a comprehensive understanding of the symbiotic relationship between human systems and their ecological contexts. Through this interdisciplinary approach, the paper contributes to ongoing discussions on sustainability, resilience, and the profound implications of human-induced environmental changes. The application of systems theory to literary analysis represents a methodological variation, demonstrating how scientific theories can be employed to interpret and understand complex contemporary narratives.

Keywords: critical dystopia, post-apocalyptic dystopian novel, system crisis, systems theory, autopoiesis, contemporary literature, Sarah Hall